

Հավելված
ՀՀ կառավարության 2017 թվականի
սեպտեմբերի 14 -ի N 1120 - Ն որոշման

ՄԹՆՈԼՈՐՏ ԱՐՏԱՆԵՏՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱԶՄԻ ՆՈՐՄԵՐԸ ԵՎ ՀՍԿՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ

I. ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՈԼՈՐՏԸ

1. Սույն իրավական ակտով սահմանվում են մթնոլորտ արտանետումների դասակարգումն ըստ կազմի և մթնոլորտն աղտոտող աղբյուրներից մթնոլորտ արտանետվող վնասակար նյութերի սահմանային թույլատրելի արտանետումները (ՄԹԱ), հաշվարկման և հսկման մեթոդները:

2. Սույն ակտի պահանջները կիրառվում են արտադրական կազմակերպություններից, ավտոտրանսպորտային միջոցներից, քաղաքացիական ավիացիայի օդանավերից թռիչքի և վայրէջքի ժամանակ մթնոլորտ արտանետվող վնասակար նյութերի բնութագրման և գնահատման ժամանակ:

3. Սույն ակտը չի տարածվում՝

1) օդանավերի արտանետումների վրա՝ դրանց թռիչքի և վայրէջքի ցիկլերից դուրս.

2) թռիչքային ռեժիմում 26,7 կՆ-ից պակաս քարշուժով տուրքատեսակտիվ շարժիչների վրա՝ չայրված ածխաջրածինների, ածխածնի օքսիդի և ազոտի օքսիդների արտանետումների մասով.

3) տուրքապտուտակային շարժիչների վրա՝ մրի, չայրված ածխաջրածինների, ածխածնի օքսիդի և ազոտի օքսիդների արտանետումների մասով.

4) օգոնի մակարդակների հաշվարկման վրա՝ մթնոլորտի գետնամերձ շերտերում.

5) ճառագայթակտիվ և կենսաբանական (ճառագայթակտիվ փոշի, բարդ կենսաբանական համալիրներ, մանրէներ, բակտերիաներ) նյութեր պարունակող արտանետումների վրա:

II. ՀԱՄԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

4. Սույն իրավական ակտում կիրառված են հետևյալ հասկացությունները՝

մթնոլորտ արտանետումներ՝ աղտոտման աղբյուրներից մթնոլորտ արտանետվող նյութեր (գազեր, անբոգոլեր և պինդ մասնիկներ), օրինակ՝ ածխածնի օքսիդի, ազոտի օքսիդների, ծծմբի երկօքսիդի կամ պինդ մասնիկների հետ օդի ցանկացած խառնուրդ,

ֆոնային կոնցենտրացիա՝ մթնոլորտային օդն աղտոտող նյութի պարունակությունը/կոնցենտրացիան (մգ/մ^3), որն ստեղծվում է տվյալ վայրում այդ նյութն արտանետող բոլոր աղբյուրներից՝ բացառությամբ դիտարկվողի,

դիտարկել՝ վայր կամ տեղ, որտեղ կատարվում է նմուշառում և կարող են իրականացվել չափումներ,

անշարժ դիտարկել՝ մթնոլորտն աղտոտող նյութերի կոնցենտրացիաներն անընդհատ և երկարատև ժամանակահատվածում գրանցման, նմուշառման ու օդերևութաբանական պարամետրերի չափման սարքերով հատուկ սարքավորված տաղավարի տեղադրման վայր,

հիմնական դիտարկել՝ մթնոլորտն աղտոտող նյութերի անշարժ դիտարկելու, որտեղ կատարված դիտարկումների տվյալներն օգտագործվում են մթնոլորտի աղտոտման տարեկան և բազմամյա մակարդակների գնահատման համար,

երթողային դիտարկել՝ վայր որոշակի երթուղում (նյութերի տարածման ուղու վրա), որը նախատեսված է շարժական ապարատների կամ լաբորատորիայի միջոցով օդի նմուշառման համար,

ենթաջահային (սկզբնաղբյուրային) դիտարկել՝ սահմանված ծրագրով մթնոլորտն աղտոտող աղբյուրի ջահի տակից (սկզբնաղբյուրից) նմուշառման տեղ,

միանգամյա կոնցենտրացիա՝ մթնոլորտում աղտոտող նյութերի կոնցենտրացիա, որը որոշվում է 20-30 րոպեի ընթացքում վերցված օդի փորձանմուշում,

կազմակերպված արտաներում հատուկ սարքավորված գազափողրակներից (ծխահան խողովակ, օդափոխման հորան, աերացիոն լուսանցք և այլն) գազանցքերից, օդանցքերից և խողովակներից կատարվող ուղղորդված արտանետում.

անկազմակերպ արտաներում նյութերի բեռնավորման (լիցքավորման), բեռնաթափման կամ պահման վայրերում սարքավորումների հերմետիկության խախտման, գազի արտածման (արտանդման) սարքավորումների բացակայության կամ դրանց անբավարար աշխատանքի հետևանքով կատարվող արտանետում չուղղորդված հոսքերի տեսքով,

տեսակարար արտաներում թռիչքավայրէջքային գործընթացների պայմանական ցիկլում աղտոտող նյութի զանգվածի և ստատիկ պայմաններում միջազգային ստանդարտ մթնոլորտի (ՄՄՄ) դեպքում ծովի մակարդակի վրա, առանց ջրի ներցայտման տվյալ տիպի շարժիչների համար թռիչքի ռեժիմում հաշվարկային քարշուժ,

գերնասմերձ կոնցենտրացիա՝ մթնոլորտն աղտոտող նյութերի կոնցենտրացիա՝ չափված գետնի մակերևույթից 1,5-2,5 մետր բարձրության վրա:

III. ԱՐՏԱՆԵՏՈՒՄՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄՆ ԸՍՏ ԿԱԶՄԻ

5. Աղտոտման աղբյուրներից մթնոլորտ արտանետումները բնութագրվում են հետևյալ 4 հատկանիշով և դասակարգվում են՝

1) ըստ ագրեգատային վիճակի՝

գազանման (A),

հեղուկ (աերոզոլ) (K),

պինդ (T).

2) ըստ քիմիական բաղադրության՝

ծծմբային անհիդրիդ (O1),

ածխածնի օքսիդ (O2),

ազոտի օքսիդներ (վերահաշված ըստ ազոտի երկօքսիդի՝ NO₂) (03),
ֆտոր և դրա միացությունները (վերահաշված ըստ ֆտոր իոնի) (04),
ծծմբաջրածին (05),
ծծմբածխածին (06),
քլոր (07),
կապտաթթու և ցիանիդներ (վերահաշված ըստ ցիանի) (08),
սնդիկ և դրա միացությունները (09),
ամոնիակ (10),
արսեն և դրա միացությունները (11),
ածխաջրածիններ՝ գումարային (12),
սահմանային ածխաջրածիններ (13),
ոչ սահմանային ածխաջրածիններ (14),
արոմատիկ ածխաջրածիններ (15),
թթվածին պարունակող օրգանական միացություններ (16),
ազոտ պարունակող օրգանական միացություններ (17),
ֆենոլ (18),
խեժանման նյութեր (19),
թթուներ (20),
ալկալիներ (21),
կապար և դրա միացությունները (վերահաշված ըստ կապարի) (22),
մուր (պինդ մասնիկներ) (23),
մետաղներ և դրանց միացությունները (24),
փոշի (25),
այլ (26).

3) ըստ մասնիկների չափերի՝

$0,5 \cdot 10^{-6}$ մետրից (0,5 մկմ) պակաս (1),

$0,5 \cdot 10^{-6}$ (0,5 մկմ) մինչև $3 \cdot 10^{-6}$ M (3,0 մկմ) ներառյալ (2),

$0,3 \cdot 10^{-6}$ (0,3 մկմ) մինչև $10 \cdot 10^{-6}$ M (10 մկմ) ներառյալ (3),

$10 \cdot 10^{-10}$ (10 մկմ) մինչև $50 \cdot 10^{-6}$ M (50 մկմ) ներառյալ (4),

$50 \cdot 10^{-6}$ մետրից (50 մկմ) ավելի (5).

4) ըստ նյութերի զանգվածի՝

1 կգ/ժ-ից պակաս (1),

1 կգ/ժ-ից մինչև 10 կգ/ժ ներառյալ (2),

10 կգ/ժ-ից մինչև 100 կգ/ժ ներառյալ (3),

100 կգ/ժ-ից մինչև 1000 կգ/ժ ներառյալ (4),

1000 կգ/ժ-ից մինչև 10000 կգ/ժ ներառյալ (5),

10000 կգ/ժ-ից ավելի:

6. Արտանետումների կազմը պետք է նշել արտանետումների պայմանական նշագրով, որի կառուցվածքը պետք է արտահայտի արտանետվող նյութի ագրեգատային վիճակը, նյութը, մասնիկների չափերը, նյութի զանգվածը և պետք է կազմված լինի ագրեգատային վիճակի տատային, նյութի, մասնիկների չափերի, նյութի զանգվածի թվանշանային դասիչներից: Որևէ դասիչի բացակայության դեպքում դրվում է 0: Օրինակներ՝

1) 70 կգ/ժ զանգվածով և 0,5-3 մկմ չափերի մասնիկներով ավալի պարունակող հեղուկ նյութի արտանետման պայմանական նշագիրը կլինի՝ K.21.2.3.

2) 60 կգ/ժ զանգվածով ածխածնի օքսիդի և 5 կգ/ժ զանգվածով արոմատիկ ածխաջրածինների գոլորշիների խառնուրդից կազմված արտանետման պայմանական նշագիրը կլինի՝ A.02.0.3.A.15.0.2.

3) 2000 կգ/ժ զանգվածով ծծմբային անհիդրիդից, 0,5-3 մկմ չափերի մասնիկներով և 50 կգ/ժ զանգվածով թթվից, 1 մկմ չափերի մասնիկներով և 60 կգ/ժ զանգվածով մրից կազմված արտանետման պայմանական նշագիրը կլինի՝ A.01.0.5.K.20.2.3.T.23.2.3:

IV. ՄԹՆՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ՕԴՈՒՄ ՎՆԱՍԱԿԱՐ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻ ԿՈՆՑԵՆՏՐԱՑԻԱՆԵՐԻ ՆՈՐՄԵՐԸ ԵՎ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ԱՐՏԱՆԵՏՎՈՂ ՎՆԱՍԱԿԱՐ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻ ԱՐՏԱՆԵՏՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՐԿՈՒՄԸ

7. Վնասակար նյութերի սահմանային թույլատրելի արտանետումները պետք է սահմանվեն մթնոլորտն աղտոտող յուրաքանչյուր աղբյուրի համար, այնպես, որ տվյալ աղբյուրից և բնակավայրի այլ աղբյուրներից վնասակար նյութերի արտանետումները համատեղ (միասին վերցրած) չստեղծեն մարդկանց, շրջակա միջավայրի համար սահմանված սահմանային թույլատրելի խտությունները (կոնցենտրացիաները) գերազանցող գետնամերձ խտություններ (կոնցենտրացիաներ):

Բնակավայրերում մթնոլորտային օդն աղտոտող վնասակար նյութերի սահմանային թույլատրելի խտությունների (կոնցենտրացիաների) նորմատիվները սահմանված են Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2006 թվականի փետրվարի 2-ի N 160-Ն որոշմամբ:

8. Մթնոլորտային օդն աղտոտող նյութերի ՍԹԱ-ի մշակման ու հաստատման կարգը սահմանվում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2012 թվականի դեկտեմբերի 27-ի N 1673-Ն որոշմամբ: ՍԹԱ-ն սահմանելու ժամանակ պետք է հաշվի առնել կազմակերպությունների զարգացման հեռանկարները, տեղանքի ֆիզիկաաշխարհագրական և եղանակային պայմանները, արտադրական հրապարակների և գործող ու նախատեսվող բնակելի շինությունների, հանգստյան գոտիների տեղաբախշումը, մթնոլորտում վնասակար նյութերի ցրումը, արտադրական հրապարակների և շինարարական տարածքների փոխադասավորությունը:

9. ՍԹԱ-ն սահմանում են մթնոլորտն աղտոտող յուրաքանչյուր աղբյուրի համար: Անկազմակերպ արտանետումների և մանր եզակի աղբյուրների (օդափոխման արտանետումներ արտադրական մեկ շինությունից, շինության մեջ կամ բաց օդում տեղադրված մեկ կայանքից, ծխնելույզներից, օդափոխիչ խողովակներից, օդափոխիչ հորերից և այլն) խմբի համար պետք է սահմանել գումարային ՍԹԱ: Մթնոլորտում աղտոտող առանձին աղբյուրների ՍԹԱ-ի գումարման արդյունքում սահմանվում են կազմակերպությունների կամ օբյեկտների և ընդհանուր առմամբ դրանց համալիրների ՍԹԱ:

10. Մթնոլորտ վնասակար նյութեր արտանետող աղբյուրների համար ՍԹԱ-ի սահմանման ժամանակ մթնոլորտային օդի որակի հիմնական չափանիշներ են հանդիսանում սահմանային թույլատրելի կոնցենտրացիաները՝ պահպանելով հետևյալ հարաբերակցությունը՝

$$C/\text{ՍԹԱ} \leq 1, \quad (1)$$

որտեղ C -ն՝ վնասակար նյութի հաշվարկային կոնցենտրացիան է օդի գետնամերձ շերտում:

11. Մթնոլորտային օդում մի քանի (n թվով) վնասակար նյութերի առկայության դեպքում անհրաժեշտ է հաշվի առնել դրանց զուգակցության գումարային վնասակար ազդեցությունը՝ պահպանելով հետևյալ հարաբերակցությունը՝

$$C_1/\text{ՍԹԱ}_1 + C_2/\text{ՍԹԱ}_2 + \dots + C_n/\text{ՍԹԱ}_n \leq 1, \quad (2)$$

որտեղ՝

$C_1, C_2, \dots, C_n$ -ը՝ մթնոլորտում վնասակար նյութերի փաստացի կոնցենտրացիաներն են,

$\text{ՍԹԱ}_1, \text{ՍԹԱ}_2, \dots, \text{ՍԹԱ}_n$ -ը՝ մթնոլորտում վնասակար նյութերի սահմանային թույլատրելի կոնցենտրացիաներն են:

Գումարային վնասակար ազդեցությանը օժտված են նշված նյութերի զուգակցությունները՝

ածխածնի օքսիդ, ազոտի երկօքսիդ, ֆորմալդեհիդ և հեքսան,

արսենային անհիդրիդ և գերմանիում,
 արսենային անհիդրիդ և կապարի ացետատ,
 ացետոն, ալյուրեին, ֆտալային անհիդրիդ,
 ացետոն և ֆենոլ,
 ացետոն և ացետոֆենոն,
 ացետոն, ֆուրֆուրոլ, ֆորմալդեհիդ և ֆենոլ,
 ացետալդեհիդ և վինիլացետատ,
 բենզոլ և ացետոֆենոն,
 2,3 դիքլոր - 1,4 նավթոքինոն և 1,4 նավթոքինոն,
 1,2 - դիքլորպրոպան, 1,2,3 - եռաքլորպրոպան և քառաքլորէթիլեն,
 իզոպրոպիլբենզոլ և իզոպրոպիլբենզոլի հիդրոպերօքսիդ,
 իզոբուտիլենկարբինոլ և դիմեթիլվինիլկարբինոլ,
 ծծմբական և ծծմբային անհիդրիդ, ամոնիակ, ազոտի օքսիդներ,
 ծծմբային անհիդրիդ, ածխածնի օքսիդ, ազոտի երկօքսիդ և ֆենոլ,
 ծծմբային անհիդրիդ և ֆենոլ,
 ծծմբային անհիդրիդ և ազոտի երկօքսիդ,
 ծծմբային անհիդրիդ և ֆտորաջրածին,
 ծծմբային անհիդրիդ և ծծմբական թթվի աերոզոլ,
 ծծմբային անհիդրիդ և ծծմբաջրածին,
 ծծմբային անհիդրիդ և մետաղական նիկել,
 ծծմբաջրածին և դինիլ,
 էթիլեն, պրոպիլեն, բութիլեն և ամիլեն,
 հեքսաքլորան և ֆազոլոն,
 պրոպիոնաթթու և պրոպիոնային ալդեհիդ,

վալերիանաթթու, կապրոնաթթու և կարագաթթու,
 վանադիումի հնգօքսիդի և ծծմբային անհիդրիդի աերոզոլ,
 վանադիումի հնգօքսիդի և քրոմի եռօքսիդի աերոզոլ,
 վոլֆրամի և ծծմբային անհիդրիդներ,
 ցիկլոհեքսան և բենզոլ,
 ուժեղ հանքային թթուներ (ծծմբական թթու, աղաթթու և ազոտական թթու),
 քացախաթթու և քացախաանհիդրիդ,
 օզոն, ազոտի երկօքսիդ և ֆորմալդեհիդ,
 ֆենոլ և ացետաֆենոն,
 ֆուրֆուրոլ, մեթանոլ և էթանոլ:

12. Վնասակար նյութերի ֆոնային կոնցենտրացիաների նորմերը պետք է սահմանվեն նույն ժամանակահատվածի համար, որում սահմանված են ՄԹԱ-ները:

V. ԱՎՏՈՏՐԱՆՍՊՈՐՏԱՅԻՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻՑ ՄԹՆՈԼՈՐՏ ԱՐՏԱՆԵՏՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱԶՄԻ ՆՈՐՄԵՐԸ ԵՎ ՉԱՓՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ

13. Ավտոտրանսպորտային միջոցներից մթնոլորտ արտանետումների կազմի նորմերը և չափման մեթոդները պետք է համապատասխանեն Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2017 թվականի հուլիսի 20-ի N 860-Ն որոշմամբ սահմանված պահանջներին:

14. Ավտոտրանսպորտային միջոցներից վնասակար նյութերի արտանետումների չափումները պետք է իրականացվեն Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2005 թվականի դեկտեմբերի 29-ի N 2410-Ն որոշմամբ սահմանված կարգի պահանջներին համապատասխան:

VI. ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՎԻԱՑԻԱՅԻ ՕԴԱՆԱՎԵՐԻ ԹՌԻՉՔԻ ԵՎ ՎԱՅՐԷՋՔԻ ԺԱՄԱՆԱԿ ՄԹՆՈԼՈՐՏ ԱՐՏԱՆԵՏՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱԶՄԻ ՆՈՐՄԵՐԸ ԵՎ ՉԱՓՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ

15. Քաղաքացիական ավիացիայի մինչձայնային արագությամբ օդանավերի գազատուրբինային շարժիչներից բանաձև գազերի՝ ծխայնության, չայրված ածխաջրածինների, ածխածնի օքսիդի և ազոտի օքսիդների արտանետումների նորմերը նշված են N 1 աղյուսակում:

Աղյուսակ N 1

Աղտոտող նյութը	Աղտոտող նյութի արտանետման բնութագիրը	Նորմը
Պինդ մասնիկներ, հիմնականում մուր (ծխայնություն)	Արտանետման պարամետրը (D)	83,6 ($R_{թոփչք}$) ^{-0,274} , այն շարժիչների համար, որոնց $R_{թոփչք} > 6,53$ կՆ
		50, այն շարժիչների համար, որոնց $R_{թոփչք} \leq 6,53$ կՆ
Չայրված ածխաջրածիններ (C_mH_n)	Տեսակարար արտանետումը (ω_j), գ/կՆ	19,6
Ածխածնի օքսիդ (CO)		118
Ազոտի օքսիդներ (NO_x)		40+2π

որտեղ՝ $R_{թոփչք}$ -ը՝ թռիչքի ռեժիմում հաշվարկային քարշուժն է տվյալ տիպի շարժիչների համար՝ ստատիկ պայմաններում միջազգային ստանդարտ մթնոլորտի (ՄՄՄ) դեպքում ծովի մակարդակի վրա, առանց ջրի ներցայտման, կՆ, π-ն՝ թռիչքի ռեժիմում ճնշման բարձրացման աստիճանն է:

16. Աղտոտող նյութերի տեսակարար արտանետումները պետք է հաշվարկել հետևյալ բանաձևով՝

$$\omega_j = M_j / R_{թոփչք} \quad (3)$$

որտեղ՝ M_j - ն՝ n_j աղտոտող նյութի զանգվածն է, որն արտանետվում է շարժիչից՝ թռիչքավայրէջքային գործընթացների պայմանական ցիկլում:

VII. ԴԻՏԱԿԵՏԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԻ ՕԴԻ ՈՐԱԿԻ
ՀՄԿՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ

17. Արտանետումների հսկման համար պետք է նախատեսվի դիտակետի 3 կատեգորիա՝ անշարժ, երթուղային և ենթաջահային (սկզբնաղբյուրային)՝

1) անշարժ դիտակետերը պետք է ապահովեն աղտոտող նյութերի պարունակության անընդհատ գրանցում կամ օդից նմուշառում՝ հետագա վերլուծությունների համար: Անշարժ դիտակետերից պետք է առանձնացվեն հիմնական դիտակետերը, որոնք պետք է նախատեսված լինեն հիմնական և առավել տարածված աղտոտող նյութերի պարունակությունների երկարաժամկետ փոփոխությունների հայտնաբերման համար.

2) երթուղային դիտակետերը պետք է նախատեսված լինեն շարժական սարքավորումների միջոցով կատարվող դիտարկումների ժամանակ տեղանքի որոշակի սահմանված (ֆիքսված) տեղում օդի նմուշառման համար.

3) ենթաջահային (սկզբնաղբյուրային) դիտակետերը պետք է նախատեսված լինեն ջահի տակից օդի նմուշառման համար՝ տվյալ աղտոտող աղբյուրի ազդեցության գոտին որոշելու նպատակով:

18. Բնակավայրերի օդի որակի հսկումն իրականացվում է ստացիոնար կայաններում՝ ակտիվ նմուշառման մեթոդով, իսկ շարժական կետերում՝ պասիվ նմուշառման մեթոդով:

VIII. ԴԻՏԱԿԵՏԵՐԻ ՏԵՂԱԴՐՈՒՄԸ ԵՎ ՔԱՆԱԿԸ

19. Անկախ դիտակետի կատեգորիայից՝ այն պետք է տեղադրված լինի որոշվող խառնուրդների առավելագույն կոնցենտրացիաներ ունեցող (նախնական հետազոտությունների հիման վրա ընտրված), բաց, բոլոր կողմերից օդափոխվող, չփոշուտվող պատվածքով (ասֆալտ, ամուր գրունտ, մարգասեգ) տարածքում այնպես, որպեսզի կանաչապատումների, շենքերի և այլնի առկայությամբ բացառվեն չափումների անճշտությունները:

20. Անշարժ և երթուղային դիտակետերը պետք է տեղադրված լինեն արտադրական արտանետումներից, ավտոտրանսպորտային միջոցներից, կենցաղային և այլ աղբյուրների արտանետումներից բնակավայրի օդի աղտոտվածության և դրանց ցրման պայմանների նախնական ուսումնասիրությունների հիման վրա ընտրված տեղերում: Այդ դիտակետերը պետք է տեղադրված լինեն բնակավայրերի կենտրոնական մասերում, կառուցապատվող բնակեցված շրջաններում (առաջին հերթին առավել աղտոտված), հանգստի գոտիներում, տրանսպորտային միջոցների ծանրաբեռնված երթևեկությամբ մայրուղիներին հարող տարածքներում համաձայնեցնելով Հայաստանի Հանրապետության առողջապահական ոլորտի պետական լիազոր մարմնի հետ:

21. Հիմնական դիտակետերի տեղափոխումն իրականացվում է այդ բնագավառում կառավարումն իրականացնող պետական լիազոր մարմնի՝ Հայաստանի Հանրապետության բնապահպանության նախարարության և Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության հետ նախնական համաձայնեցմամբ:

22. Ենթաջահային դիտարկումների դեպքում նմուշառման տեղերը պետք է ընտրել աղտոտման կոնկրետ աղբյուրից տարբեր հեռավորությունների վրա՝ հաշվի առնելով մթնոլորտում աղտոտող նյութերի ցրման օրինաչափությունները: Ենթաջահային դիտարկումները կարող են իրականացվել Հայաստանի Հանրապետության բնապահպանության նախարարության, Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության, վնասակար նյութեր արտանետող կազմակերպության, տեղական և միջազգային կազմակերպությունների, ինչպես նաև այլ իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց կողմից:

23. Դիտակետերի քանակությունը և տեղադրումը որոշելու ժամանակ պետք է հաշվի առնել բնակչության թիվը, բնակավայրի մակերեսը և տեղանքի ռելիեֆը, ինչպես նաև արդյունաբերական օբյեկտների առկայությունը, տրանսպորտի երթևեկությամբ ծանրա-

բեռնված մայրուղիները և դրանց բաշխումը բնակավայրի տարածքում, հանգստի և ամառանոցային գոտիների առկայությունը:

24. Անշարժ դիտակետերի թիվը, կախված բնակչության թվից, պետք է լինի ոչ պակաս՝

1 դիտակետ՝ մինչև 50 հազար բնակչի դեպքում,

2 դիտակետ՝ 50-100 հազար բնակչի դեպքում,

2 կամ 3 դիտակետ՝ 100-200 հազար բնակչի դեպքում,

3-5 դիտակետ՝ 200-500 հազար բնակչի դեպքում,

5-10 դիտակետ՝ 500 հազարից ավելի բնակչի դեպքում,

10-20 դիտակետ (անշարժ և երթուղային)՝ 1 մլն-ից ավելի բնակչի դեպքում:

25. Կախված բնակավայրի ռելիեֆի բարդությունից և աղտոտման աղբյուրների առկայության քանակությունից՝ բնակավայրերում յուրաքանչյուր 0,5-5,0 կիլոմետր հեռավորության վրա պետք է տեղադրվի մեկ անշարժ կամ երթուղային դիտակետ:

IX. ԴԻՏԱՐԿՈՒՄՆԵՐԻ ԾՐԱԳԻՐԸ ԵՎ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ

26. Անշարժ դիտակետերում դիտարկումները պետք է իրականացվեն՝ լրիվ, ոչ լրիվ, կրճատված, օրական, լրացուցիչ (օդերևութաբանական ոչ բարենպաստ ժամանակաշրջանում) ծրագրով:

27. Դիտարկումների լրիվ ծրագիրը նախատեսվում է միանգամյա կամ միջին օրական կոնցենտրացիաների վերաբերյալ տեղեկությունների ստացման համար: Լրիվ ծրագրով դիտարկումները պետք է կատարվեն ամեն օր՝ ավտոմատ սարքերի միջոցով անընդհատ գրանցմամբ, կամ ընդհատումներով՝ յուրաքանչյուր հավասար ժամանակահատվածից հետո, 4 անգամից ոչ պակաս, պարտադիր նմուշառմամբ՝ ժամը 1⁰⁰-ին, 7⁰⁰-ին, 13⁰⁰-ին և 19⁰⁰-ին: Թույլատրվում է դիտարկումները կատարել սահուն ժամանակացույցով՝ երեքշաբթի,

հինգշաբթի և շաբաթ օրերին՝ ժամը 7⁰⁰-ին, 10⁰⁰-ին և 13⁰⁰-ին և երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերին՝ ժամը 16⁰⁰-ին, 19⁰⁰-ին և 22⁰⁰-ին:

28. Ոչ լրիվ ծրագրով դիտարկումները կատարվում են միանգամյա կոնցենտրացիաների վերաբերյալ տեղեկությունների ստացման նպատակով ամեն օր՝ ժամը 7⁰⁰-ին, 13⁰⁰-ին և 19⁰⁰-ին:

29. Կրճատված ծրագրով դիտարկումները պետք է կատարվեն միանգամյա կոնցենտրացիաների վերաբերյալ տեղեկությունների ստացման նպատակով ամեն օր՝ ժամը 7⁰⁰-ին և 13⁰⁰-ին:

30. Օրական նմուշառման ծրագիրը նախատեսված է միջին օրական կոնցենտրացիաների վերաբերյալ տեղեկությունների ստացման համար: Այդ ծրագրով դիտարկումները պետք է կատարել անընդհատ՝ օրական նմուշառմամբ:

31. Օդերևութաբանական ոչ բարենպաստ ժամանակաշրջանում, արտակարգ իրավիճակներում և աղտոտող նյութերի պարունակությունների նշանակալի մեծացման դեպքում դիտարկումները պետք է կատարել յուրաքանչյուր 3 ժամը մեկ: Նմուշառումը պետք է կատարել աղտոտման հիմնական աղբյուրների ջահի տակ և բնակավայրի ամենալիստ բնակեցված հատվածում:

32. Օդի նմուշառման հետ միաժամանակ պետք է որոշել նաև քամու ուղղությունը և արագությունը, օդի ջերմաստիճանը, եղանակի և ռելիեֆի վիճակը: Առանձին դիտակետերում թույլատրվում է դիտարկումների ժամկետների տեղաշարժ՝ 1 ժամով:

33. Հիմնական անշարժ դիտակետերում պետք է կատարվեն հիմնական աղտոտող նյութերի՝ փոշու, ծծմբային անհիդրիդի, ածխածնի օքսիդի, ազոտի օքսիդների (երկօքսիդի հաշվարկով) և տվյալ բնակավայրի արդյունաբերական արտանետումների համար բնորոշ առանձնահատուկ նյութերի պարունակությունների դիտարկումներ:

34. Անշարժ (ոչ հիմնական) դիտակետերում պետք է կատարել առանձնահատուկ աղտոտող նյութերի դիտարկումներ, իսկ հիմնական աղտոտող նյութերի դիտարկումները թույլատրվում է կատարել կրճատված ծրագրով կամ չկատարել, եթե այդ նյութերի միջին ամսական կոնցենտրացիաները մեկ տարվա ընթացքում չեն գերազանցում միջին ամսական սահմանային թույլատրելի կոնցենտրացիայի կես չափը:

35. Յուրաքանչյուր անշարժ դիտակետում վերահսկման ենթակա նյութերի ցանկը տվյալ բնակավայրում պետք է սահմանվի Հայաստանի Հանրապետության այդ բնագավառում կառավարումն իրականացնող պետական լիազոր մարմնի կողմից և համաձայնեցվի Հայաստանի Հանրապետության առողջապահական ոլորտի պետական լիազոր մարմնի հետ:

36. Երթուղային դիտակետերում պետք է կատարվեն հիմնական աղտոտող նյութերի և տվյալ բնակավայրի արդյունաբերական արտանետումները բնութագրող առանձնահատուկ նյութերի դիտարկումներ:

37. Ենթաշահային (սկզբնաղբյուրային) դիտակետերում պետք է կատարվեն տվյալ կազմակերպության արտանետումները բնութագրող նյութերի դիտարկումներ:

38. Պատահական դիտարկումները պետք է կատարվեն կանոնավոր իրականացվող ծրագրի անհրաժեշտ նվազագույն ընդգրկող մասով:

X. ՆՄՈՒՇԱՌՈՒՄԸ

39. Աղտոտող նյութերի միանգամյա կոնցենտրացիայի որոշման համար նմուշառման տևողությունը պետք է կազմի 20-30 րոպե:

40. Ընդհատուն դիտարկումների ժամանակ աղտոտող նյութերի միջին օրական կոնցենտրացիաների որոշման համար նմուշառման տևողությունը լրիվ ծրագրով պետք է կազմի 20-30 րոպե, իսկ անընդհատ նմուշառման դեպքում 24 ժամ:

41. Քանի որ յուրաքանչյուր քիմիական նյութ ունի ասպիրացիայի իր թույլատրելի արագությունը, նմուշառման տևողությունները՝ կախված քիմիական նյութի տեսակից, կարող են փոխվել:

42. Մթնոլորտում խառնուրդների գետնամերձ կոնցենտրացիաների որոշման ժամանակ նմուշառումը պետք է կատարել գետնի մակերևույթից 1,5-2,5 մետր բարձրության վրա:

43. Նմուշառման եղանակներին և միջոցներին, անհրաժեշտ ռեակտիվներին, յուրաքանչյուր աղտոտող նյութի նմուշի համար առանձնահատուկ պահման և փոխադրման պայմաններին ներկայացվող կոնկրետ պահանջները պետք է սահմանվեն աղտոտող նյութի որոշման նորմատիվ իրավական ակտերով կամ տեխնիկական փաստաթղթերով:

XI. ՉԱՓՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԻՆ ՆԵՐԿԱՑԱՑՎՈՂ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

44. Մթնոլորտում աղտոտող նյութերի որոշման համար նախատեսված մեթոդը պետք է լինի ընտրողական՝ կախված մթնոլորտում մշտապես և ավելի հաճախ պարունակվող վնասակար նյութերի, օրինակ՝ ծծմբային անհիդրիդի (SO_2), ամոնիակի (NH_3), ածխածնի օքսիդի (CO), ծծմբաջրածնի (H_2S), ազոտի օքսիդների (NO_x), կախված մասնիկների, ինչպես նաև ածխածնի երկօքսիդի (CO_2) ու ջրի և ուղեկցող նյութերի առկայությունից և պետք է ապահովի օդի վերցված նմուշում աղտոտող նյութի որոշումը, որի քանակությունը հավասար է 0,8 սահմանային թույլատրելի կոնցենտրացիային ($0,8 \text{ ՄԹ-Կ}$) կամ ավելի պակաս է:

45. Մեթոդի սխալանքը կոնցենտրացիաների չափումների բոլոր միջակայքերում չպետք է գերազանցի ± 5 տոկոսը:

46. Մեթոդը պետք է ապահովի տվյալ սխալանքով աղտոտող նյութի կոնցենտրացիայի որոշումը՝ $0,8-10 \text{ ՄԹ-Կ}$ -ի սահմաններում:

XII. ՄԹՆՈԼՈՐՏԻ ԱՂՏՈՏՄԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳՐԵՐԸ

47. Մթնոլորտի աղտոտման տվյալներով պետք է որոշել աղտոտող նյութերի միանգամյա (20-30 րոպե տևողությամբ), միջին օրական, միջին ամսական, միջին տարեկան կոնցենտրացիաների մեծությունները: Միջին օրական կոնցենտրացիան յուրաքանչյուր հավասար ժամանակահատվածից հետո, այդ թվում՝ նաև պարտադիր՝ ժամը 1⁰⁰-ին, 7⁰⁰-ին, 13⁰⁰-ին և 19⁰⁰-ին լրիվ ծրագրով միանգամյա կոնցենտրացիաների, ինչպես նաև օրվա ընթացքում անընդհատ գրանցվող տվյալներով ստացված կոնցենտրացիաների միջին թվաբանական մեծությունն է: Միջին ամսական կոնցենտրացիան մեկ ամսվա ընթացքում ստացված բոլոր միանգամյա կամ միջին օրական կոնցենտրացիաների միջին թվաբանական մեծությունն է: Միջին տարեկան կոնցենտրացիան մեկ տարվա ընթացքում ստացված միանգամյա կամ միջին օրական կոնցենտրացիաների միջին թվաբանական մեծությունն է:

XIII. ՊԵՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ

48. Մթնոլորտ արտանետումների կազմի նորմերին և հսկման մեթոդներին ներկայացվող պահանջների կատարման նկատմամբ պետական վերահսկողությունն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված կարգով:

XIV. ՉԱՓՈՒՄՆԵՐԻ ՄԻԱՄՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ

49. Մթնոլորտում պարունակվող նյութերի չափումների միասնականության ապահովումը պետք է իրականացվի Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված կարգով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄԻ
ՂԵԿԱՎԱՐ

Վ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ